

Lonen van academici

Wederom publiceerde het C.B.S. een aantal interessante gegevens over de financiële positie van academici¹⁾. Hiermede wordt door dit bureau vooruitgelopen op een uitvoeriger publikatie over de resultaten van een enquête naar het loonniveau (in 1962) van employés, werkzaam in nijverheid en bank- en verzekeringswezen.

Aan de uitvoerige toelichting wordt ontleend dat het onderzoek alleen personen met een volledige academische opleiding betrof. Bij de nijverheid werden alle bedrijven met 100 of meer werknemers (arbeiders plus employés) en voorts 10 pCt. van de bedrijven met 50 — < 100 werknemers ingeschakeld. Voor het bank- en verzekeringswezen golden deze percentages voor de resp. ondernemersgrootte van 50 of meer en van 10 — < 50 werknemers. De academisch gevormde employés, in dienst bij de geënquêteerde bedrijven, werden in principe *allen* in het onderzoek opgenomen. Uitgesloten werden werkgevers en overige zelfstandigen, benevens nog een achttal categorieën, w.o. bestuurders (directeuren, doch *niet* adjunct-directeuren, afdelingsdirecteuren e.d.) van n.v.'s en coöperatieve verenigingen; personeel in de buitendienst zoals reizigers, acquisiteurs; employés, die niet gedurende de gehele kalenderjaren 1961 (wegens belang van duur dienstverband voor tantième e.d.) en 1962 in dienst bij het bedrijf waren; employés, die in 1962 niet het normale salaris bij ziekte e.d., ontvingen en employés, die „part time” werkten.

Deze uitsluitingen beoogden de waarneming te beperken tot lonen over *volle* jaren en de homogeniteit van de gegevens te vergroten. De voorwaarde van minstens 2 jaar dienstverband deed vermoedelijk vrij veel, vooral jeugdige, academici uitvallen. Het gebruikte loonbegrip omvatte niet alleen het vaste salaris doch ook andere loonbestanddelen, zoals blijkt uit de toelichting bij de tabel. In deze tabel zijn, voor alle betrokken studierichtingen tezamen en voor een aantal studierichtingen afzonderlijk, het mediaan loon²⁾ en/of de eerste en derde kwartielen³⁾ vermeld.

Over het algemeen was er een duidelijke samenhang tussen leeftijd en loonniveau. Alle studierichtingen tezamen genomen liep het mediaan loon van rond f. 14.000 voor de jongeren van 25 — < 30 jaar op tot ruim f. 31.000 voor de ouderen van 50 — < 65 jaar. Het C.B.S. waarschuwt echter dat het niet vanzelfsprekend is dat de jongeren eens de relatieve inkomenspositie van hun oudere collega's zullen bereiken. Daarbij speelt de relatieve schaarste aan academici, die geschikt zijn voor zeer hoge functies in het bedrijfsleven, een grote rol. De spreiding, nam per leeftijdsklasse aanmerkelijk toe, nl. van ca. f. 3.100 (25 — < 30 j.), tot ca. 17.000 bij de oudste „lichtingen”. De C.B.S.-publikatie verstrekt eveneens een gedetailleerde procentuele verdeling van employés over 17 jaarloonsklassen van < f. 10.000 tot > f. 40.000. Hiervan zij vermeld dat 7 pCt. van de „jongste” en 0,5 pCt. van de „oudste” groep beneden de f. 10.000 bleven.

Het meest belangwekkend zijn de getallen voor de afzonderlijke studierichtingen. Het mediaan loon van juristen en economen bleek aanzienlijk lager dan dat van ingenieurs. Economen met ingenieurs vergelijkend, was er reeds voor de laagste leeftijdsklasse een verschil van f. 2.688. Voor de groep 45 - < 45 j. beliep dat f. 4.600, voor de daaropvolgende groep 45 - < 50 j. evenwel slechts f. 1.375; doch voor de groep 50 - < 65 j. weer aanzienlijk meer, nl. f. 7.450. Een merkwaardige zaak, samenhangend met een ander opvallend verschijnsel, nl. dat voor economen van 50 j. en ouder het mediaan jaarloon lager lag dan dat van de leeftijdsklasse 45 - 50 j. Daardoor boekten de „oudste” juristen, althans met hun mediaan jaarloon, hogere cijfers dan de „oudste” economen. In de groepen tussen 25 en 40 j., benevens in die van 45 - 50 j., lagen evenwel de economen „voor”.

De achterstand van economen en juristen t.o.v. ingenieurs werd mede veroorzaakt door de grotere spreiding in de, vooral hogere, leeftijdsgroepen. Relatief liepen de percentages in de hoogste leeftijdsklasse met f. 40.000 of meer niet zo heel veel uiteen: technische wetenschappen: 30,7; rechtsgeleerdheid: 26,3 en econ.wetenschap: 22,2. Een grote spreiding deed zich vooral voor bij de juristen.

Hier lag bij de leeftijdsgroep 45 - < 50 j. het derde kwartiel vrijwel 100 pCt. hoger dan het eerste; bij de jongste groep betrof dat reeds 31 pCt. De resp. percentages van 86 en 27 bij de economen waren overigens evenmin gering.

Een exacte vergelijking met de jaarinkomens (brutolonen *zonder* toeslagen) van academici⁴⁾, die resulteerden uit de volkstelling van 1960, en een groter complex van sectoren (w.o. overheid en onderwijs) betroffen, is niet mogelijk. Het lijkt echter niet onwaarschijnlijk dat het niveau in nijverheid, bank- en verzekeringswezen t.o.v. één of meer andere sectoren, belangrijk hoger lag.

M. H.

¹⁾ In „Sociale Maandstatistiek” van december 1963. Zie ook „Het jaarinkomen van academici” in „E.-S.B.” van 13 november jl. ²⁾ Het (gemiddelde) jaarloon van de middelste (twee) employés als men de employés in volgorde van de hoogte van hun jaarloon plaatst. ³⁾ Het eerste en het derde kwartiel vormen de loongrenzen waartussen de middelste 50 pCt. der employés zich bevindt. ⁴⁾ Minstens 34,6 pCt. van *betrokkenen* ontving minder dan f. 12.000 (economen 42,1 pCt.).

Verdiende bruto lonen^{a)} van mannelijke employés met volledige academische opleiding in nijverheid^{b)} en bank- en verzekeringswezen, 1962 (in f.)

	Leeftijdsklasse						Totaal
	25 — < 30	30 — < 35	35 — < 40	40 — < 45	45 — < 50	50 — < 65	
Alle studierichtingen c) d)	284	1.229	1.326	957	550	824	5.170
Mediaan jaarloon	14.019	16.450	21.043	24.703	29.152	31.205	21.129
Eerste kwartiel	12.313	14.077	17.829	20.468	23.472	23.364	16.411
Derde kwartiel	15.447	18.807	23.810	29.257	35.300	40.000	27.372
Econ. wetensch. d) e)	31	187	174	149	52	63	656
Mediaan jaarloon	12.000	14.350	18.950	21.600	28.125	26.250	18.268
Eerste kwartiel	10.292	12.699	15.423	17.050	20.000	20.250	14.190
Derde kwartiel	13.063	17.375	21.447	27.458	37.000	37.625	24.000
Rechtsgeleerdh. d)							792
Mediaan jaarloon	11.083	13.219	18.700	21.666	26.875	28.167	19.097
Eerste kwartiel	9.750	11.167	14.688	15.806	19.000	20.156	13.571
Derde kwartiel	12.750	16.091	22.708	26.688	37.400	<40.000	26.471
Techn. wetensch. d)							2.518
Mediaan jaarloon	14.688	17.149	22.160	26.200	30.500	33.700	22.052

a) Verdiend loon over een vol jaar (1962) zonder aftrek van belasting en van werknemersbijdragen voor soc. voorz.; incl. tantièmes, gratificaties, vakantietoelagen; excl. kinderbijslag. b) Incl. bouwbedr. en steenkolenmijnen; excl. openb. nutsbedr. c) Doctors, doctorandi, ingenieurs, artsen, apothekers, mr. in de rechten. d) Aantal waargenomen employés. e) excl. studie voor accountant en belastingconsulent.

INHOUD

Lonen van academici	Blz. 91	Het landbouwkrediet in Nederland en in de E.E.G., door Drs. D. Wind	Blz. 99
De financiering van de sociale zorg en het maatschappelijk werk, door J. Hasper	92	Boekbespreking:	
Brussels lof, door Drs A. J. van der Meer	94	W. W. Rostow (ed.): The Economics of Take-Off into Sustained Growth, bespr. door Prof. Dr. J. Pen	101
De consultatieprocedure, door Dr. W. J. Ford	97	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	103

Een aantal voorzieningen van sociale zorg en maatschappelijk werk valt onder de nieuwe regeling t.a.v. de verdeling van het gemeentefonds. Deze regeling geeft de belofte, dat 80 pCt. van de subsidies, die de gemeenten aan reeds door het rijk gesteund particulier initiatief uitgeven, uit het gemeentefonds in de gemeentekassen zal terugvloeiën. De verenigingen zijn al blij, maar zo eenvoudig is het niet. De nieuwe regeling is zelfs zo moeilijk te begrijpen dat schrijver moet gaan spreken in een gelijkenis om haar uit te leggen. Omtrent de werking van de nieuwe bepalingen en de vermoedelijke gevolgen van de doorvoering zegt schrijver o.a. dat weer een stuk gemeentelijke autonomie is aangetast, dat de meeste gemeenten te weinig geld krijgen om aan de noden van de tijd te voldoen en dat zij — als zij het geld daarvoor uit andere middelen dan het gemeentefonds kunnen krijgen — hun subsidies beter snel en flink kunnen verhogen. De gemeenten zullen z.i. moeten aandringen op een herziening van de regeling en de verenigingen op hogere subsidies.

De financiering van de sociale zorg en het maatschappelijk werk

De nieuwe Armenwet zal de uitgaven voor de sociale zorg aanzienlijk doen stijgen. Ook het maatschappelijk werk, dat met subsidies van rijk en gemeenten wordt vericht, zal voor veel hogere kosten komen te staan. Toevallig valt dit ongeveer samen met de nieuwe regeling van de financiële verhouding tussen het rijk en de gemeenten, waarin andere sleutels voor de verdeling van het gemeentefonds zijn aangegeven dan vroeger.

De nieuwe opzet werkt onopzettelijk zo, dat, indien gemeenten in hun begroting ruimte moeten maken, zij de vermindering van lasten heel goed kunnen bereiken door een verlaging van subsidies aan verenigingen e.d., die toch reeds door het rijk worden gesteund. Een gemeente zou kunnen redeneren: laat het rijk zijn eigen subsidie dan maar wat verhogen. Het is denkbaar dat een gemeenteraad zegt: ik betaal nu meer aan de melkverstrekking op de scholen, laat het rijk nu eens meer betalen aan de kraamzorg. Maar het rijk wil niet zelf meer betalen terwijl de gemeenten die dichter bij de verenigingen staan en beter controle kunnen uitoefenen, de pas op de plaats maken. Doch hoe ook al deze overwegingen mogen of niet mogen zijn: de regeling geeft thans de belofte, dat 80 pCt. van de subsidies, die de gemeenten aan reeds door het rijk gesteund particulier initiatief uitgeven, uit het gemeentefonds in de gemeentekassen zal terugvloeiën. De verenigingen zijn al blij, maar zo eenvoudig als hier aangegeven is het niet.

Op 7 maart 1963 zijn bij Algemene Maatregel van Bestuur een aantal onderwerpen aangewezen; die als „voorzieningen van sociale zorg en maatschappelijk werk” zullen vallen onder evenbedoelde bijzondere regeling ten aanzien van de verdeling van het gemeentefonds. Daartoe behoren o.m. een zestal voorzieningen van maatschappelijke gezondheidszorg, nl.

1. de medisch-opvoedkundige bureaus;
2. de sociaal-psychiatrische diensten;
3. de kraamzorg;
4. de plaatselijke instellingen voor preventieve gezondheidszorg (de plaatselijke kruisverenigingen);
5. de kinderruitzending;
6. het geneeskundig schooltoezicht.

Het gaat hier niet alleen om het financieren en mede-

financieren van enorme instellingen, maar ook om de hulp die het rijk en de gemeenten aan kleinere verenigingen verlenen, werk, waarbij de overheid gaarne de burgerij, het zgn. particulier initiatief, ingeschakeld blijft zien.

Nu is het een algemene klacht, dat de burgers de nieuwe regeling niet begrijpen. Zij hebben vernomen, dat het de bedoeling was de gemeenten aan te moedigen meer te steunen dan vroeger. Maar de gemeenten tonen niet veel initiatief. En nu hoort men allerwegen vragen wat wel de betekenis mag zijn van de toezegging, dat iedere gemeente voortaan in een „bepaald uitkeringsjaar 80 pCt. ontvangt van een genormeerd bedrag van die kosten over datzelfde jaar, als onderdeel der algemene uitkering”. Deze zin staat in een door het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid uitgegeven Memorandum betreffende „de betekenis van de financiële-verhoudingswet 1960 en het financiële-verhoudingsbesluit 1960 voor de (mede-)financiering door de gemeenten van een aantal voorzieningen van maatschappelijke gezondheidszorg”. De moeilijkheid is, dat de verenigingen graag willen weten waar ze nu eigenlijk aan toe zijn. Zij willen de perspectieven kennen voor 1964 en volgende jaren. En de gemeenten weten het ook niet.

Ik zou thans twee dingen willen doen: eerst uitleggen, waarom een gewone burger het niet begrijpen kan; om daarna toch nog een poging te wagen iets omtrent de werking van de nieuwe bepalingen en de vermoedelijke gevolgen van de doorvoering te vertellen.

Auto-rijden.

Ik kan auto-rijden. Ik rijd al jaren en door vele landen. Maar als er wat aan mijn motor hapert, dan weet ik het niet. En de monteur kan het mij slechts uitleggen, als ik het eigenlijk al weet. Vraagt men naar „de 80 pCt.-regeling voor de gemeentelijke subsidies”, dan wil men iets weten over de motor. En dan moet ik antwoorden: ik kan dat slechts uitleggen als de vrager weet hoe het gemeentefonds werkt. En omdat ik moet aannemen, dat de in de verenigingen werkende burgerij, dat zijn dus de voornaamste belanghebbenden, als regel niet weten van algemene uitkeringen en doeluitkeringen, van garanties en verfijningen, kan ik niets uitleggen. Om toch behulpzaam te zijn moet

ik mij van al die begrippen losmaken en gaan spreken in gelijkenissen.

Een gelijkenis.

Er was eens een vader met 5 zoons van 14, 16, 18, 20 en 22 jaar. Vader zei: jullie verdienen allemaal wel aardig, maar de een krijgt meer dan de ander, zodat de een ook meer dan de andere kan uitgeven en dat wekt jaloezie. Om die onaangenaamheden tussen zoons van eenzelfde vader, wonende in één gezin, weg te nemen, ga ik een regeling treffen. Als jullie allemaal een flink deel van je eigen inkomsten aan mij geeft, dan leg ik er zelf nog een bedrag bij. Van alles tezamen maak ik één kas, waaruit ik jullie naar ieders behoefte een som zal toewijzen.

De jongens gaven hierna het grootste deel van hun verdiensten aan hun vader, in totaal wel f. 16.000. Vader vond dat mooi en legde er uit zijn eigen portemonnaie f. 4.000 bij, zodat er f. 20.000 in kas kwam. Vader verdeelde deze kas zo eerlijk mogelijk, maar de jongens bleven ontevreden.

Dan ga ik nóg een andere methode volgen, dacht vader. Ik zal er meer rekening mee houden, dat de een jong is, de ander ouder; dat de een al een meisje heeft en de ander niet; dat de een bedrijfskleding van de fabriek krijgt en de ander als kelner dure pakken moet kopen. Hij maakte vijf groepen van behoeften en daarop werden de uitkeringen uit de algemene pot afgestemd. Voor alles tezamen kon in totaal natuurlijk niet meer worden verdeeld dan f. 20.000.

Moeder werd nu een beetje bang dat de jongens alles voor zichzelf zouden gaan uitgeven en dat zij er niet voldoende op zouden letten, dat zij geld moesten overhouden om met verjaardagen, St. Nicolaas, Kerstmis, ziekte, verloving en dergelijke gebeurtenissen presentjes en bloemen te kunnen geven. Dat hoort er bij in onze maatschappij. Zo zelfs, dat als de jongens deze dingen zouden vergeten, vader en moeder zelf met extra dingen over de brug zouden moeten komen en dat wilden ze niet. Het heeft meer waarde als de jongens het zelf doen, zei moeder.

Vader bedacht nu het volgende. De jongens hebben tot nu toe de cadeautjes voor een deel van hun eigen verdiensten kunnen betalen, ik denk slechts voor 20 pCt. Over het grootste deel van het bestede geld, dus 80 pCt., konden zij beschikken dank zij de som, die uit de algemene kas kwam. Als ik nu begin met dat geld niet uit te betalen, maar pas indien ze zelf ook een deel uit hun eigen verdiensten bekostigen, dan moet het goed gaan. Immers, het wordt voor de jongens aanlokkelijk gemaakt met het geven door te gaan; degenen, die gewend zijn cadeautjes te ontvangen kunnen er vrijwel zeker van zijn, dat ze ten minste even goed als vroeger zullen worden bedacht en ik blijf buiten spel.

„U had het over 80 pCt.,” zeiden de zoons „en U zei dat wij 20 pCt. uit onze eigen zak hebben betaald, maar hoe hebt U dat berekend?” De één dacht namelijk dat hij wel 30 pCt. had uitgegeven, maar de ander meende dat hij niet meer dan 10 pCt. had betaald, zodat hij nu méér zou moeten betalen om op gelijke voet te kunnen doorgaan. Maar de vader dacht dat het gemiddelde redelijk goed geschat was.

Konden de zoons nu vijfmaal meer uitgeven dan vroeger? Zij dachten dat, als zij 80 pCt. terug zouden krijgen en dus maar 20 pCt. voor eigen rekening zou blijven, die 20 pCt. wel ongeveer gelijk zou zijn aan het volle bedrag van vroeger. Maar het werd hun spoedig duidelijk gemaakt, dat de algemene kas, vergeleken bij vroeger, begon met gelden in te houden en dat die kas eerst opnieuw zou gaan betalen als werkelijk bedragen waren uitgegeven voor een

doel dat de vader nuttig achtte en ook zelf al steunde, doch niet meer dan 80 pCt. van vroeger (toen de regeling nog niet gold). Dit houdt in dat de correctiefactor voor 1964 wordt bepaald naar het driejarige tijdvak, 1959, 1960, 1961.

Dan kom ik er niet, zei de oudste, denk eens aan de duurte; ik betaal nu al meer dan in 1962! Die opmerking gaf aanleiding tot een correctie. Daartoe wordt berekend wat de zoons tezamen hadden uitgegeven in 1959 en 1961; van de toename neemt men het percentage en dan wordt voor ieder van de zoons het voor vergoeding in 1964 in aanmerking komende bedrag (dus 80 pCt. van het gemiddelde van 1959, 1960 en 1961) verhoogd met het kwadraat van het percentage, dat ik zoëven noemde (dus van het verschil tussen de uitgaven in 1959 en 1961 van alle vijf zoons bij elkaar)¹⁾.

Nu moesten de jongens tevreden zijn. Ten eerste was niet beloofd dat ze dadelijk al meer zouden ontvangen en in de tweede plaats zou alles op de lange duur toch wel weer terecht komen.

De oudste zoon zei, dat hij nú al geen geld had om te betalen, laat staan te verhogen.

De tweede hoopte, dat de vader zich dit alles nog zou kunnen herinneren in 1969.

De derde vreesde dat hij in 1969 hard zou moeten bezuinigen op andere zaken.

De vierde begreep, dat hij daaraan aanstonds moest beginnen.

De vijfde verwachtte tegen die tijd wel wat uit de reservepot.

En allemaal dachten ze aan de ongunstige gevolgen voor al die vrijwilligers in de boomgaard van het sociale werk.

De werkelijkheid.

Een gelijkenis is niet de zaak zelf. Zij is een opzettelijke vereenvoudiging en hier en daar bewust onvolledig gehouden om de zaak doorzichtig te maken. Terwille van de aansluiting aan de werkelijkheid geef ik hier enkele punten:

1. het gaat niet om 5 zoons maar om 1.000 dochters (gemeenten);

2. het gaat in wezen om een andere verdeling van het gemeentefonds; het is tragisch dat de charitatieve instellingen daaronder komen te lijden, overigens geheel tegen de bedoeling in;

3. het rijk geeft uit eigen zak geen subsidies aan de gemeenten ten behoeve van de subsidies, die zij — de gemeenten — aan particuliere instellingen verstrekken; het gaat niet om de verdeling van een fonds van het rijk maar om het gezamenlijke fonds van de gemeenten;

4. de gemeenten konden tot 1960 de subsidies zonder enige band met het rijk zelf bepalen en betalen uit een algemeen te hunner beschikking komend bedrag; thans krijgen ze nog wel uit dezelfde pot, maar alleen dan als het rijk al subsidieert (dus ermee instemt) en dan nog in de mate, waarin de gemeenten zelf in het verleden aan de verenigingen en stichtingen jaarlijks geld hebben verschaft; daarmee is weer een stuk autonomie aangetast;

¹⁾ De materie is nog veel ingewikkelder en voor de meeste bestuurders van charitatieve instellingen niet te begrijpen. Dat geldt natuurlijk niet voor de lezers van dit blad. De correctie werkt aldus: dat het gemiddelde moet worden vermenigvuldigd met het kwadraat van de breuk, waarvan de teller wordt gevormd door de totale netto-kosten van sociale zorg van alle gemeenten over het laatste jaar en de noemer door die kosten over het eerste jaar van het bedoelde driejarige tijdvak. Voor de overigens grillige werking van dit percentage, dat voor 1964 voorlopig is vastgesteld op 1,43, zie men „De Gemeentestem” van 20 december 1963, no. 5769.

5. de gemeenten, als groep, zullen de subsidies niet graag verhogen, omdat zulks moet leiden tot bezuiniging op andere dingen. Toch moeten de subsidies stijgen, omdat de instellingen ook de gevolgen van loon- en prijsverhogingen ondervinden. Voor de betaling van de ambtenarensalarissen zal het gemeentefonds worden versterkt. Waarom niet voor het loon en prijsbestanddeel van de subsidies, die toch ook in de deflatietijd werden verlaagd?

6. de gemeenten kunnen — als ze het geld daarvoor uit andere middelen dan het gemeentefonds kunnen krijgen — hun subsidies beter snel en flink verhogen wegens de samenwerking in 1969.

7. het is in strijd met de grondbeginselen van goede public relations dat het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid een door de Ministers van Financiën en Binnenlandse Zaken op zich zelf als juist erkend Memorandum uitgeeft, dat slechts specialisten kunnen begrijpen en dat door de gebruikte bewoordingen een verkeerde indruk bij de in nood verkerende gesubsidieerde instellingen wekt.

Ik wil het hierbij laten. Wellicht is nu enigszins te begrijpen de volgende passage uit het bovenaangehaalde Memorandum.

„Dit (d.w.z. het nieuwe systeem van verdeling van het

gemeentefonds) houdt in, dat de gemeente in een bepaald uitkeringsjaar 80 pCt. ontvangt van een genormeerd bedrag van die kosten (o.a. voor de kraamzorg, de kruisverenigingen, de kinderruitzending) over datzelfde jaar, als onderdeel der algemene uitkering. Dit genormeerde bedrag wordt op een bepaalde wijze afgeleid van de gemiddelde feitelijke bedragen van deze kosten over een periode van drie jaar, waarvan het eerste jaar steeds vijf jaar vóór het uitkeringsjaar ligt. Door deze regeling wordt bereikt, dat bij de verdeling van de gelden van het gemeentefonds met de werkelijke uitgaven van een bepaalde gemeente voor voorzieningen van sociale zorg en maatschappelijk werk rekening kan worden gehouden, zij het dan ook op een vertraagde wijze”.

De gemeenten zullen moeten aandringen op een herziening van de regeling en de verenigingen op hogere subsidies, ook dán als de gemeenten zeggen, dat ze niet betalen kunnen. Een gemeente, die daaraan geen gehoor geeft, doet zich zelf te kort. Maar dat zou ook het particulier initiatief doen, dat zonder stijgende subsidies een gewaardeerd stuk maatschappelijk werk wegens gebrek aan middelen uit handen zou moeten geven. En dan zou het resultaat precies tegengesteld zijn, aan hetgeen met goede bedoelingen werd beoogd.

Rotterdam.

J. HASPER.

Brussels lof

Zo is dan de eerste helft van de overgangperiode van de E.E.G. op 31 december 1963 verstreken, met als afscheid nog een groots vuurwerk, dat in de donkere dagen vóór Kerstmis te Brussel werd afgestoken.

Wanneer hetgeen zich in december in de Raad van Ministers van de E.E.G. heeft afgespeeld alleen maar vuurwerk zou zijn geweest, was het weinig zinvol hieraan nog veel aandacht te besteden. Het is echter de moeite waard de onderhandelingsresultaten nauwkeurig te bezien, omdat deze van grote invloed zullen zijn op de verdere gang van zaken in Europa en omstreken.

Het is bij deze nabeschuiving niet mijn bedoeling uitvoerig in te gaan op de besluiten op landbouwgebied, die genomen zijn; hierover is ook in dit tijdschrift reeds het nodige gezegd ¹⁾. Vertrouwd mag worden, dat ook een kwantitatieve analyse van het effect van deze verordeningen op bijv. de Nederlandse economie of onderdelen daarvan, binnen niet te lange tijd gepubliceerd zal kunnen worden. Het lijkt mij zinvol enkele meer algemene kanttekeningen bij de Brusselse besluiten te plaatsen.

Het resultaat van de onderhandelingen in Brussel wordt verschillend beoordeeld. Niet alleen naar nationaliteit gerekend, doch ook binnen de eigen landsgrenzen. Naast een zekere mate van optimisme, omdat de E.E.G. een gevaarlijke klip heeft omzeild, treft men vrij veel pessimisme aan, waarbij vooral het argument: „het is gedaan met de openheid in de E.E.G.” met de nodige klem naar voren wordt gebracht. Voor een kritische beoordeling is het daarom gewenst die zgn. openheid van de E.E.G. eens nader te beschouwen.

Het open karakter van de E.E.G.

Wanneer men aanneemt, dat het een Nederlands belang is, dat de E.E.G. een „open” karakter heeft, dan dient, vanuit Nederlands gezichtspunt gezien, te worden nagegaan in hoeverre hier gevaren dreigen. Of beter gezegd in hoeverre die gevaren na december 1963 zijn toegenomen.

Het E.E.G.-Verdrag kent duidelijk twee grote lijnen om het open karakter van de Gemeenschap te bevestigen. Dit betreft in de eerste plaats het openstaan voor toetreding van nieuwe leden, of geassocieerde leden. In de tweede plaats een handelspolitiek die gericht is op het slechten van handelsbelemmeringen en bevordering van de wereldhandel (art. 110).

Wat de toetreding van nieuwe lid-staten betreft, daarbij zijn twee factoren in het spel, nl. de wens van andere Europese landen toe te treden en de mogelijkheid hiertoe.

De wens tot toetreding zal er slechts zijn, wanneer de E.E.G. een economisch succes blijft. Men kan veilig stellen dat het resultaat van de onderhandelingen in Brussel hier bepaald positief op zal werken. Men behoeft slechts te denken aan het alternatief, nl. het mislukken van deze onderhandelingen met vermoedelijk een lange nasleep van stagnatie in de besluitvorming, onderling wantrouwen en hernieuwd extreem nationalisme, om hiervan overtuigd te zijn. Terzijde zij nog opgemerkt, dat in dit geval een uitreden van één of meer lid-staten uit de E.E.G. wel zeer onwaarschijnlijk zou zijn.

¹⁾ Zie „Drs.” P. J. Jorna in „E.-S.B.” van 8 januari jl.

De mogelijkheid van toetreding van nieuwe leden is thans nog geblokkeerd. Er is echter niemand die kan zeggen wanneer deze blokade zal wijken. Een zo groot mogelijke druk, uitgeoefend op daartoe geschikte momenten blijft noodzakelijk om deze muur te doorbreken.

Verscheidene regeringen van lid-staten zijn hiermee bezig. Of de tactiek, die men daarbij volgt tot een goed einde zal voeren, moet vooralsnog worden betwijfeld. Regeringsverklaringen van afzonderlijke lid-staten over de wenselijkheid van Britse toetreding tot de E.E.G. zijn niet voldoende om deze te bewerkstelligen. Het beraad over deze zuiver politieke zaak zal uiteindelijk binnen de kring van de zes regeringen moeten plaatsvinden.

De resultaten van de Brusselse onderhandelingen moeten althans het klimaat voor een dergelijk beraad wat hebben verbeterd. Wat echter ontbreekt, is het politieke orgaan hiervoor.

Nu kan men bezwaren hebben tegen de vorming van een dergelijke politieke unie van de Zes. Het bezwaar van het ontbreken hiervan moet echter niet worden onderschat. Men zal in de tweede helft van de overgangperiode van de E.E.G. een integratie, althans een regelmatig beraad hierover, van de buitenlandse politiek van de E.E.G. niet langer uit de weg kunnen gaan. Het argument, dat wel van de zijde van de Nederlandse regering wordt gebruikt om deze politieke unie af te wijzen, nl. dat men het eerst eens moet zijn over de koers van de politiek voor men een orgaan hiervoor schept, is niet zonder zin, maar steunt op een zekere vrees. Het doet wat denken aan de moeder die haar zoon geen toestemming geeft naar het zwembad te gaan, omdat hij nog niet zwemmen kan.

Het bestek van dit artikel laat niet toe deze zijweg in onze beschouwing verder af te lopen.

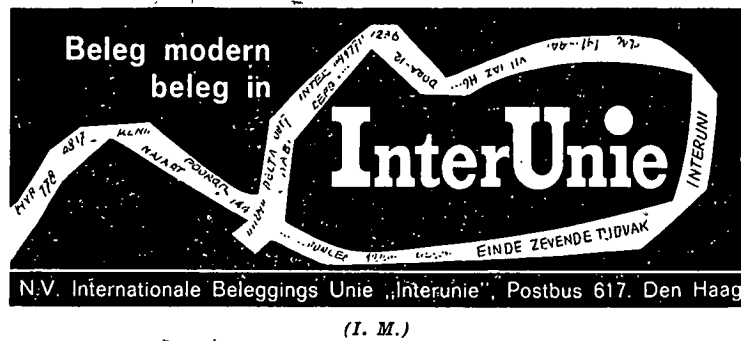
De landbouw in de handelspolitiek.

De tweede pijler van de openheid van de E.E.G., nl. een liberale handelspolitiek, is een complexe zaak. Het prijspeil van landbouwproducten speelt op dit moment hierbij een grote rol, met name door het verband tussen prijspeil en produktie.

Over het prijspeil in de E.E.G. van de belangrijkste landbouwproducten is thans nog niets met zekerheid te zeggen; wel is het aannemelijk dat het hoger zal zijn dan velen in Nederland lief is. De vraag moet echter gesteld worden hoe zwaar de prijsstijgingen uit hoofde van het E.E.G.-landbouwbeleid wegen ten opzichte van de prijsstijgingen, veroorzaakt door andere factoren. Ook hiernaar kan men voorlopig slechts raden.

Het verband tussen prijspeil en produktie in de landbouw is eveneens een duistere zaak. Niet onaannemelijk is, dat een hoog prijspeil produktievergroting in de hand werkt, daarmee zelfvoorziening (of meer) van de E.E.G. veroorzaakt en importen uit derde landen doet inkrimpen of verdwijnen. De vraag is echter hoe de Europese boer reageert op een laag prijspeil van zijn produkten. Ook dit kan tot produktieverhoging aanleiding geven.

Daar komt bij, dat een E.E.G.-structuurbeleid in de landbouw, dat de nadruk zou leggen op technische verbeteringen, in ieder geval produktieverhogend zal werken. Een structuurbeleid waarin de vraagzijde meer aandacht krijgt, naast een sociaal beleid gericht op afvloeiing van boeren en landarbeiders, zou hier de voorkeur verdienen.

Meer research op het terrein van veredelingsproducten, een beter en meer omvattend marktonderzoek en beïnvloeding van de consument zijn beslist nodig. In de Nederlandse landbouw hebben lange tijd de technici de grootste invloed op de beleidsvorming gehad. Thans wordt in toenemende mate de economische kant van het landbouwbeleid op de voorgrond gesteld, hetgeen zonder meer een gunstig teken kan worden genoemd.

Het slagen van dit beleid zal sterk worden bevorderd naarmate de vraag naar veredelingsproducten in de E.E.G. stijgt, terwijl ook het sociale beleid in grote mate afhankelijk is van een krachtige economische groei. Het mislukken van de Brusselse onderhandelingen zou hiervoor een rem hebben betekend. Het slagen betekent een stimulans voor verdere groei.

Een ander element waaruit men wel een aantasting van het open karakter van de E.E.G. meent te moeten afleiden betreft het uitstel van een beslissing over het zgn. plan Mansholt: in één keer naar een gemeenschappelijk graanprijspeil voor het oogstjaar 1964/65. Dit uitstel zou namelijk de komende G.A.T.T.-onderhandelingen bemoeilijken.

Hierteenover kan worden gesteld, dat de Ministerraad van de E.E.G. overeen is gekomen vóór 15 april a.s. een beslissing over dit plan te zullen nemen. Het is niet waarschijnlijk, dat deze beslissing een volledig aanvaarden van dit plan zal inhouden. De motieven van Duitse zijde hiervoor zijn bekend. Die van de landen met huidige lage graanprijzen komen grotendeels hierop neer, dat men in de strijd tegen inflatie op dit moment geen hogere graanprijzen en doorwerking daarvan in kosten van levensonderhoud kan gebruiken.

Er bestaat gerede aanleiding te veronderstellen dat een aanpassing in enkele etappes zal kunnen plaatsvinden. Gewenst is, dat tijdig een redelijke mate van zekerheid over de hoogte van het (toekomstig) E.E.G.-graanpeil wordt verkregen, ten einde de onderhandelingen tussen de Verenigde Staten en de E.E.G. over de steun aan de eigen landbouw een redelijke inhoud te geven.

Tactisch kan het opschuiven van een beslissing over het plan Mansholt voordelen bieden. Uitgaande van de veronderstelling, dat Frankrijk veel waarde hecht aan een snel functioneren van de gemeenschappelijke landbouwmarkt (de Franse graanexporten naar China zijn bijv. niet zo erg winstgevend) behoudt men een zeker drukmiddel in de voorbesprekingen voor de G.A.T.T.-onderhandelingen²⁾.

²⁾ Een pikante bijzonderheid in dit geheel is wel, dat het Duitse beleid mede bepaald wordt door de wens landbouwproducten uit derde landen te kunnen blijven importeren, tot steun van de industriële export naar die landen. Om wille van deze „openheid“ van de E.E.G. wordt de preferentie voor de landbouwproducten uit de andere lid-staten tegengewerkt, hetgeen, terecht, ook in Nederland op grote bezwaren stuit.

Er zijn nog enkele punten die in dit verband genoemd worden om de vrees voor aantasting van de openheid van de E.E.G. te staven. Een van de belangrijkste daarvan betreft de toestemming die aan Duitsland verleend is om de steun aan zuivelproducenten ook na het eind van de overgangperiode te blijven voortzetten.

Men kan het in principe eens zijn over de ongewenstheid hiervan. Niet vergeten mag echter worden, dat deze steun losgekoppeld wordt van de produktie en daarmee een sociaal karakter krijgt. Ten einde te voorkomen dat hiermee de algemene afvloeiing van arbeidskrachten in de landbouw wordt doorkruist, zou de mogelijkheid van kapitalisatie van het steunbedrag en uitkering bij het verlaten van de sector landbouw kunnen dienen, zoals in ander verband reeds meermalen door landbouwdeskundigen is betoogd.

Hierboven is wat uitvoeriger ingegaan op de landbouw in het handelspolitieke beleid van de E.E.G. Voornamelijk vanwege het effect dat het gemeenschappelijk landbouwbeleid op de import van landbouwprodukten uit derde landen zou kunnen hebben, wanneer het op zelfvoorziening is gericht.

De andere component is de handel in grondstoffen en industrieproducten. Er bestaat niet veel verschil van mening over de positieve bijdrage van de Brusselse besluiten tot de komende G.A.T.T.-onderhandelingen in deze sectoren. Hierover kan ik in dit bestek dan ook kort zijn. Met name moet worden genoemd de aanvaarding van enkele economische criteria voor de behandeling van het zgn. dispariteitenvraagstuk in het mandaat van de Europese commissie. Dit heeft terecht veler instemming gevonden.

Geen vrees voor protectionisme?

Betekent dit alles nu, dat er weinig vrees voor een protectionistisch beleid in de E.E.G. bestaat? Dat is hiermee niet betoogd. Er zijn verschillende uitlatingen van leidende politieke figuren in de E.E.G. — en waarlijk niet alleen in Frankrijk — die te sterk protectionistisch moeten worden genoemd. Waakzaamheid blijft geboden, al ware het slechts omdat op landbouwgebied — doch niet alleen daar, er zijn ook andere belangsgroepen die voortdurend op een betere bescherming aandringen — een protectionistisch beleid immer een groeizame voedingsbodem vindt.

De resultaten van de recente onderhandelingen in Brussel wettigen echter m.i. niet de conclusie dat de openheid van de E.E.G. hierdoor noodzakelijk in gevaar wordt gebracht. Integendeel de positieve elementen, die een openheid bevorderen, vormen een essentieel bestanddeel hiervan.

Reeds is naar voren gebracht, dat het slagen van de Brusselse onderhandelingen de mogelijkheid biedt tot een nieuw elan in de economische integratie van de Zes. Dit kan zonder meer als een succes worden beschouwd. Niet voor niets bestempelde de voorzitter van de Europese Commissie in juli van het vorig jaar de tweede helft van

1963 als een bijzonder moeilijke periode voor de E.E.G.

Letterlijk zei Prof. Hallstein: „... dat de zes maanden welke voor ons liggen, en misschien nog enkele maanden, een periode vormen welke bijzonder interessant, bijzonder gecompliceerd en bijzonder moeilijk is. Ik zeg dit niet om te dramatiseren of te alarmeren; ik geloof namelijk dat alle taken welke ons in deze korte voor ons liggende periode wachten door ons kunnen worden vervuld, indien wij voldoende fantasie, intelligentie en besluitvaardigheid opbrengen, en ik ben ervan overtuigd, dat wij dit zullen doen”³⁾.

Voor het Nederlandse bedrijfsleven is de E.E.G. niet meer weg te denken. Het is met name de zekerheid, dat er geen terug mogelijk is, die hierbij van belang is. Een goed ondernemersbeleid is ten eerste gebaat met deze zekerheid. Een verkorting van de overgangperiode zou om verschillende redenen bijzonder welkom zijn.

Daar komt nog iets bij: de visie van Schumann, dat economische integratie de belangrijkste weg is om West-Europa tot eenheid te brengen is nog altijd juist. Anders dan een politiek bondgenootschap, waarbij een wisseling van personen het geheel op losse schroeven kan zetten, is een integratie van de economieën van de deelnemende landen een hecht geheel. Het blijkt nodig deze eenvoudige stelling nog eens te herhalen, want onder de indruk van bepaalde gebeurtenissen vervagen de hoofdlijnen wel eens.

Publiciteit.

Nog een ander punt van de Brusselse onderhandelingen verdient de aandacht, nl. het publiciteitsaspect.

De Brusselse onderhandelaars hebben een aandacht gekregen, die anders slechts sportslieden ten deel valt; een term als marathon-onderhandelingen past dan ook geheel in deze sfeer. Deze belangstelling is een goed ding. Het gaat hier om belangrijke zaken, zowel in economisch en sociaal, als in politiek opzicht.

Wordt allerwegen geklaagd over het gebrek aan politieke belangstelling bij vrijwel alle bevolkingsgroepen, dan kan men wat dramatisering van de onderhandelingen in Brussel, waardoor de publieke belangstelling wordt gestimuleerd, als een winstpunt beschouwen. Ook het effect naar buiten, met name in de andere Europese landen, moet daarbij niet worden onderschat.

Tot slot is het op zijn plaats de partijen bij de onderhandelingen lof te brengen voor het resultaat van de onderhandelingen. Besluitvaardigheid kan men de Raad van Ministers niet ontzeggen, noch de Europese Commissie vindingrijkheid, terwijl het geheel eenvoudig ondenkbaar zou zijn zonder het belangrijke voorbereidende werk van vele ambtenaren, dat doorgaans in de schaduw blijft.

Voorhout.

Drs. A. J. VAN DER MEER.

³⁾ Rede, gehouden op de jaarvergadering van het „Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger” te Frankfurt aan de Main op 4 juli 1963.

(I. M.)

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Dit artikel gaat over het streven naar harmonisering van de exportkredietverzekeringsfaciliteiten in de E.E.G.-landen. De door de Raad van Ministers ingestelde Coördinatiegroep voor exportkredietverzekering, financieringskredieten en investeringsgaranties heeft als eerste stap tot meer geordende omstandigheden bij de verzekering van exportkredieten een consultatieprocedure ontworpen. Deze procedure komt neer op wederzijdse raadpleging van de E.E.G.-landen over voorgenomen verzekeringen van exportkredieten, welke een langere looptijd hebben dan vijf jaar, voor en aler deze verzekeringen door het consulterende land worden goedgekeurd. De consultatieprocedure is, zoals zij thans werkt, bepaald nog geen sluitend systeem. In de eerste plaats blijft de uiteindelijke beslissing betreffende de geconsulteerde verzekeringen van kredieten met een looptijd van langer dan vijf jaar bij het consulterende land. In de tweede plaats worden de zgn. politieke kredieten — een belangrijke categorie — buiten het bereik van de consultatieprocedure gehouden. Niettemin is deze procedure van belang, omdat thans een forum bestaat waar de E.E.G.-landen zich kunnen openstellen voor elkaanders kritiek op door hen voorgenomen verzekeringen of herverzekeringen van exportkredieten van langer dan vijf jaar.

De consultatieprocedure

De consultatieprocedure.

In het artikel van Dr. C. J. van der Heyden, getiteld „Exportkredietfinancierings- en exportkredietverzekering-beleid in Nederland” (in „E.-S.B.” van 2 januari 1964) is o.a. de consultatieprocedure aangevoerd. Aangezien deze procedure een novum is, is het wellicht interessant om wat nader op haar ontstaan en betekenis in te gaan.

De Raad van Ministers van de Europese Economische Gemeenschap heeft op 27 september 1960 een Coördinatiegroep voor exportkredietverzekering, financieringskredieten en investeringsgaranties ingesteld. Aan deze groep heeft de raad opdracht gegeven om voorstellen te formuleren, welke de harmonisering van de exportkredietverzekeringsfaciliteiten in de E.E.G.-landen ten doel hebben. Daarbij dienen ingevolge de verstrekte opdracht de regels van de Unie van Bern in acht te worden genomen.

Aan het verstrekken van deze opdracht ligt de wens ten grondslag om het gevaar van een ongebreidelde concurrentie op het terrein der van staatswege verzekerde exportkredieten zo veel mogelijk te keren. Zoals bekend oefenen importeurs in ontwikkelingslanden voortdurend druk uit tot verlenging van terzake van de export verstrekte kredieten. Bij de exporterende landen bestaat terzelfder tijd de neiging om elkander in kredietvoorwaarden te overtreffen. Bovendien doet zich de omstandigheid gelden, dat financiële hulpverlening en exportkredietverstrekking veelal niet scherp van elkander te scheiden zijn. In verband hiermede vervaagt de grens tussen de gewoonlijk op langere termijnen verstrekte financiële hulp en de in duur meer beperkte exportkredieten.

De in de opdracht van de Raad van Ministers voorkomende verwijzing naar de Unie van Bern is terecht, omdat de in deze unie verenigde kredietverzekeringinstellingen er in het algemeen — in overeenstemming met de door haar gemaakte afspraak — naar hebben gestreefd en er naar streven om geen exportkredieten in verzekering te nemen, welke een zekere begrenzing in looptijd, te weten 5 jaar, overschrijden. Afwijkingen van deze norm dienen, nadat het krediet van langere duur in verzekering is genomen, aan de andere leden van de Unie van Bern ter

kennis te worden gebracht (informatieprocedure). Aldus pogen en hebben de exportkredietverzekeringmaatschappijen gepoogd om geordende toestanden op het gebied van de exportkredietverzekering te handhaven. Dit is niet alleen in het belang van de exporteurs, voor wie langlopende financieringen te zware lasten betekenen, doch ook in dat van de importerende landen, welke zich onder invloed van een zekere optische verkleining van hetgeen de toekomst aan betalingsverplichtingen met zich brengt, gesteld zien tegenover een sterk toenemende last van schulden aan het buitenland.

Hoewel de overheden van de exportkredietverzekeringinstellingen in de praktijk met de in het kader van de Unie van Bern gemaakte afspraak inzake de voor de exportkredietverzekering maximaal aanvaardbare kredietduur rekening hielden, waren en zijn zij strikt genomen hieraan niet gebonden. De leden van de Unie van Bern hebben het daarom toegejuicht, dat thans op regeringsniveau pogingen worden ondernomen om de kredietstrijd te matigen, zij het ook dat deze pogingen worden ondernomen door slechts een deel van de in de Unie van Bern vertegenwoordigde landen, nl. de zes E.E.G.-landen. Volledigheidshalve zij vermeld, dat de in het kader van de O.E.S.O. over dit onderwerp gevoerde besprekingen nog niet meer zijn dan een eerste overleg.

Eerste vereiste voor harmonisering van de exportkredietverzekeringfaciliteiten is, dat de inbreuken op de internationale afspraak inzake de duur van het te verzekeren krediet bekend zijn, alsmede de argumenten waarmee deze inbreuken worden verdedigd. De Coördinatiegroep heeft daarom als eerste stap tot meer geordende omstandigheden bij de verzekering van exportkredieten een consultatieprocedure ontworpen. Deze procedure komt neer op wederzijdse raadpleging van de E.E.G.-landen over voorgenomen verzekeringen van exportkredieten, welke een langere looptijd hebben dan vijf jaar, voor en aler deze verzekeringen door het consulterende land worden goedgekeurd. Aanvankelijk vonden de consultaties plaats op grond van een „gentlemen's agreement”. Na goedkeuring van de consultatieprocedure door de Raad van Ministers in zijn zitting van 14/15 mei 1962 functioneert

de onderhavige procedure krachtens een door de E.E.G.-landen wederzijds aanvaarde verplichting. Indien de overheid in een E.E.G.-land derhalve bereid is een termijn van de export te verstrekken krediet van meer dan vijf jaar in verzekering te nemen, is zij verplicht haar partners in de andere E.E.G.-landen te raadplegen, voordat de aanvraag tot verzekering van het betrokken exportkrediet door haar is aanvaard. Geconsulteerd worden het land van bestemming, de aard van de goederen; het percentage en het aflossingsschema van het krediet en de redenen, welke ertoe hebben geleid dat men een van de internationale norm afwijkend krediet zou willen verzekeren. De contractprijs wordt niet geconsulteerd: slechts wordt door aanduiding van een der prijscategorieën enig idee van de waarde der goederen gegeven. Een axioma is, dat tegen de wil van de verzekering vragende exporteur nooit mag worden geconsulteerd. Bestaan er zijnerzijds bezwaren, dan blijft de consultatieprocedure achterwege. Daartegenover staat, dat in dat geval geen exportkrediet van langer dan vijf jaar wordt verzekerd.

Op deze consultaties kan op verschillende manieren worden gereageerd. Een positieve reactie zou men zich bijv. kunnen indenken in het geval dat het consulterende land kan wijzen op een door een ander land toegezegd en voor de verzekering aanvaard exportkrediet dat een periode van vijf jaar overschrijdt. Buitenlandse concurrentie wordt op zichzelf nog geen voldoende argument geacht om een inbreuk op een internationaal aanvaarde afspraak te rechtvaardigen. Indien enigszins mogelijk zal nog dienen te worden aangetoond, dat de aangehaalde buitenlandse concurrentie van overheidswege door het verstrekken van een exportkredietverzekering wordt gesteund. Nadat de reacties van de E.E.G.-partners op de consultatie zijn ontvangen, kan de overheid van het consulterende land besluiten een exportkrediet met dezelfde looptijd als in het buitenland wordt verleend, in verzekering te nemen. Daardoor wordt het aan de betrokken exporteur mogelijk gemaakt bij wijze van „tegenweer” („matching”) tegen de buitenlandse kredietverlening onder het motto „do-ut des” eveneens te concurreren met een exportkrediet van langer dan vijf jaar. Het is intussen niet gezegd, dat steeds gelegenheid tot het bieden van tegenweer zal worden gegeven. Het zou bijv. kunnen zijn, dat de overheid van de exportkredietverzekering vragende exporteur er bijv. in verband met het reeds hoog opgelopen obligo op het betrokken importland van afziet zijn exporteurs door het verstrekken van een exportkredietverzekering in de positie te plaatsen om de buitenlandse concurrentievervalsing te pareren.

Er is nog een andere mogelijkheid denkbaar, dat de verzekering van een krediet van langer dan vijf jaar wellicht niet op bezwaren bij de geconsulteerde landen zal stuiten, bijv. in het geval dat een krediet in het kader van een internationaal consortium wordt gegeven. Bij een dergelijke kredietverlening, waarbij het hulpverleningselement een voorname rol speelt, bestaan door de participatie of behandeling van de Wereldbank of een daarmee gelijktellende instelling zekere waarborgen voor een objectieve beoordeling van de uit te voeren projecten. De Nederlandse regering heeft dan ook blijkens de Nota over de hulp aan minder-ontwikkelde landen (1962, blz. 14) besloten

„verzekering met betrekking tot particuliere financieringskredieten voor enigszins langere krediettermijnen voor landen ten aanzien waarvan Nederland aan een consortium deelneemt, voortaan ook voor Nederlandse belanghebbenden mogelijk te maken”.

Dat daarmee het hek niet van de dam is, blijkt uit de aan deze verklaring toegevoegde passage:

„Het is niet de bedoeling het Nederlandse bedrijfsleven voordelen te verschaffen ten opzichte van andere landen. Ook is het uiteraard niet de bedoeling, dat iedere aanvraag automatisch zal worden goedgekeurd: zoals bij kredietverzekering gebruikelijk is, zal iedere aanvraag op zijn eigen merites worden beschouwd, mede in aanmerking nemende de omvang van het reeds bestaande obligo ten aanzien van het desbetreffende land en de omvang van het eigen risico van de verzekerde”.

De verzekering van een krediet kan voorts worden geconsulteerd met de mededeling, dat de slechte economische positie van de betrokken bedrijfstak het verwerven van een exportorder door het geven van een exportkrediet met een looptijd van langer dan vijf jaar rechtvaardigt. Deze verwijzing lijkt minder logisch, omdat het in de strijd tegen de excessieve kredietconcurrentie niet passend kan zijn om nieuwe impulsen tot deze concurrentie te geven. Ook een verwijzing naar de grootte van de zaak lijkt niet gelukkig, omdat de strijd tegen de concurrentievervalsing zou worden belemmerd door subjectieve opvattingen over de voor extra-verzekeringsfaciliteiten aanvaardbaar geachte omvang van de transactie. Indien reacties negatief mochten uitvallen, betekent dit niet dat het betrokken exportkrediet niet zou worden verzekerd. De E.E.G.-landen hebben hun soevereiniteit ook op het stuk van de verzekering van kredieten terzake van de export volledig gehandhaafd. Het laatste woord bij de verzekering van deze kredieten blijft derhalve bij het consulterende land.

Binnen het bereik van de consultatieprocedure vallen alle gebonden kredieten, welke direct of indirect, geheel of ten dele door de Staat zijn verzekerd of herverzekerd, voor zover deze kredieten zouden worden verleend in strijd met de aanvaarde internationale norm. Onder deze omschrijving vallen de door de Staat verzekerde of herverzekerde exportkredieten en de door de Staat verzekerde, gebonden financieringskredieten. Buiten het bereik van de consultatieprocedure zijn de gebonden financieringskredieten, welke geheel ten laste van de openbare middelen door de Staat op grond van politieke overwegingen worden gegeven. Deze politieke kredieten zijn slechts onderwerp van een informatieprocedure: m.a.w. mededelingen worden slechts verstrekt, nadat de beslissing betreffende het verlenen van deze kredieten is genomen.

De consultatieprocedure is, zoals zij thans werkt, bepaald nog geen sluitend systeem. In de eerste plaats blijft de uiteindelijke beslissing betreffende de geconsulteerde verzekeringen van kredieten met een looptijd van langer dan vijf jaar bij het consulterende land. In de tweede plaats wordt een belangrijke categorie kredieten, de politieke kredieten, buiten het bereik van de consultatieprocedure gehouden: deze kredieten behoeven slechts, zoals gezegd, achteraf aan de E.E.G.-partners te worden medegedeeld. Desondanks is met de inwerkingtreding van de consultatieprocedure stellig een eerste stap op de weg naar de harmonisering van de exportkredietverzekeringsfaciliteiten in de E.E.G.-landen gezet. Er bestaat thans een forum waar de E.E.G.-landen zich kunnen openstellen voor elkaars kritiek op door hen voorgenomen verzekeringen of herverzekeringen van exportkredieten van langer dan vijf jaar. Wellicht dat uit de naar aanleiding van de consultaties voortvloeiende gedachtenwisseling een zekere casuïstiek zal ontstaan, welke als gezaghebbende indicatie kan gelden voor hetgeen bij de verzekering van exportkredieten in het concrete geval nog kan worden aanvaard.

Wassenaar.

Dr. W. J. FORD.

Tegen de achtergrond van de financieringsbehoeften van de land- en tuinbouwbedrijven wordt een Brusselse studie besproken over de oorzaken van de kosten- en prijsverschillen bij het Europese landbouwkrediet. De tamelijk sterk uiteenlopende prijzen vinden geen afdoende verklaring in de kosten van de gebruikte financieringsgrondstof. De spaargeldrente loopt in de verschillende landen niet sterk uiteen. De oorzaken van de kostenverschillen liggen meer in het niveau van de algemene exploitatiekosten bij de kredietverlenende instellingen. Het Nederlandse landbouwkrediet is in vergelijking met de vrije organisaties in andere landen tot nu toe goed concurrerend. Het rentesubsidiebeleid in de andere landen kan de concurrentieverhouding echter scheef trekken.

Het landbouwkrediet in Nederland en in de E.E.G.

Bij het streven naar harmonisering van tarieven en prijzen heeft de E.E.G.-commissie kort geleden een onderzoek ingesteld naar de kosten van het landbouwkrediet. In het bijzonder werd daarbij gelet op bestaande kostenverschillen en werd getracht daarvoor een verklaring te vinden.

Van Nederlandse zijde werd aan de studie meegewerkt door de beide centrale landbouwkredietbanken in ons land, nl. de Coöperatieve Centrale Boerenleenbank te Eindhoven en de Coöperatieve Centrale Raiffeisen-Bank te Utrecht. De studie is inmiddels gepubliceerd als rapport no. 23 landbouwzaken betreffende „Oorzaken van de kostenverschillen bij de kredietverlening in de landbouw in de landen van de E.E.G.". Het onderzoek stond onder leiding van de heer Charles Lefort, directeur van de „Banque Française de l'Agriculture et du Crédit Mutuel" te Parijs.

Op zichzelf is de studie één van de vele die in Brussel zijn of worden ondernomen. Er zou dan ook geen aanleiding zijn hiervoor bijzondere aandacht te vragen, indien de resultaten niet verrassend scherp in het licht stelden, hoe de concurrentieverhoudingen op dit terrein van de landbouw in de zes landen liggen.

In dit artikel willen wij trachten daarvan een indruk te geven zonder al te zeer in details te treden. Trouwens, dat zou ook niet verantwoord zijn, gezien het feit, dat het onderzoekingsmateriaal beperkt is geweest en derhalve alleen tot voorzichtige en globale conclusies kan leiden. Alvorens aan het kostenaspect aandacht te schenken, lijkt het ons gewenst, een korte schets te geven van de bijzondere eisen, waaraan het landbouwkrediet moet voldoen, om op passende wijze in de kredietbehoeften van de agrarische bedrijven te voorzien.

De aard van de kredietbehoeften van het agrarisch bedrijf.

Iedere op continuïteit ingestelde huishouding zal, om aan haar bestemming te kunnen beantwoorden, verstandig doen het financiële beleid te richten op de verkrijging en handhaving van een evenwichtige liquiditeitsstructuur in kwantitatief zowel als in kwalitatief opzicht. De bedrijfsvoering zal daarbij niet voor een korte stonde, doch voor

langere duur, dus „in de tijd" in beschouwing moeten worden genomen, waardoor het financieringsbeleid steeds een dynamisch element verkrijgt.

De concretisering van dit beleid in de praktijk vraagt voor iedere huishouding een *eigen, passende benadering*, waarvan het hoofdthema echter steeds is: evenwicht zowel kwantitatief (omvang van behoefte en middelen) als kwalitatief (aard van behoefte en middelen).

De meerderheid van de agrarische bedrijven verkeert in een zodanige marktpositie, dat een voorzichtig — zo men wil: conservatief — financieringsgedrag geboden is. Dit houdt verband met de volgende omstandigheden:

a. De agrarische bedrijven zijn in het algemeen kleine bedrijven, waarbij wisseling van de persoon van de ondernemer tegelijkertijd een wisseling in de financiering betekent. Deze discontinuïteit in de financiering scheidt in vergelijking met de „onpersoonlijke ondernemingen" extra kredietbehoeften.

b. Agrarische bedrijven worden steeds meer kapitaalintensieve bedrijven. De belangrijke produktiemiddelen grond en gebouwen leggen vanouds in verhouding tot de omzet een zware kapitaaldruk op de bedrijven, een druk, die door de recente prijsstijgingen nog aanzienlijk verzwakt is. Daarnaast dwingt het streven naar produktiviteitsverhoging tot kapitaalinvesteringen. Hierdoor wordt een kringloop in beweging gezet, waarvan het einde nog niet in zicht is. Nieuwe investeringen verstoren dikwijls het bestaande patroon van optimale bedrijfsverhoudingen en scheppen uit zichzelf daardoor de behoefte aan nieuwe bedrijfsaanpassingen en dus kapitaalinvesteringen.

c. Beginnende agrarische ondernemers zijn gebonden aan een economisch verantwoorde minimale bedrijfsopzet. De uitbouw van klein naar groot, waarmee men in het bijzonder in de tuinbouw zo vertrouwd was geraakt, is in de toekomst vaak niet meer mogelijk.

d. Door de trage kapitaalomloop in het agrarisch bedrijf — gevolg van de aan de natuur gebonden produktie — vloeit het in het bedrijf gestoken kapitaal slechts zeer ge-

leidelijk in de bedrijfsopbrengsten terug. Een conservatieve financiering is daardoor meestal geboden.

Het kennen van deze bijzondere omstandigheden waarin het agrarisch bedrijf verkeert, is belangrijk voor de beoordeling van de kredietbehoeften van deze bedrijfstak. Het agrarisch bedrijf heeft als gevolg van bovengenoemde factoren in het algemeen behoefte aan:

1. veel vreemd vermogen;
2. vreemd vermogen dat voor een aanzienlijk deel langdurig ter beschikking staat;
3. vreemd vermogen tegen een relatief lage rente.

Het probleem van de kredietvoorziening.

Lang, veel en tegelijkertijd goedkoop krediet zijn verlangens die zich niet eenvoudig laten realiseren. Indien lang krediet gepaard gaat met een langdurig prijsgeven van liquiditeit van de zijde van de kredietgever, wordt in economische zin door de laatste een offer gebracht, dat om een goede honorering vraagt. Lang en goedkoop krediet verdragen elkaar daarom moeilijk. Dit wordt nog versterkt door de omstandigheid, dat lang en bovendien veel krediet het risico van de kredietverlening doet toenemen, waardoor behalve een stevige rente als beloning voor het liquiditeitsoffer, ook een risicopremie door de kredietgever gevraagd mag worden.

Deze problematiek van de kredietvoorziening in de agrarische bedrijfstak heeft in vele landen geleid tot een reeks van kunstmatige oplossingen, waarbij de overheid een voorname plaats inneemt. In alle E.E.G.-landen worden jaarlijks grote sommen uit de staatskassen ter beschikking gesteld, om de agrarische ondernemingen te voorzien met financieringsmiddelen, die beantwoorden aan de drie gestelde verlangens. *Alleen Nederland maakt hierop een uitzondering.* Het Nederlandse landbouwkredietwezen werkt zonder overheidsbemoeding en staatsubsidies. Alleen ten behoeve van structuurverbeteringen in ruilverkavelingsgebieden kunnen de bedrijven in ons land voor een rentesubsidie in aanmerking komen.

De vraag ligt nu voor de hand, of de prijs en de overige condities van het landbouwkrediet in Nederland door de afwezigheid van financiële staatshulp wel concurrerend zijn. De eerder genoemde Brusselse studie geeft op deze vraag een antwoord wat betreft de prijs van het krediet in de jaren 1960 en 1961. Daar de landenvergelijking over deze twee jaren geen fundamentele afwijkingen vertoont, kan voor ons doel worden volstaan met de gegevens van één van de beide jaren te hanteren. Wij gebruiken daarvoor die van 1961.

De prijs van het landbouwkrediet.

Vooropgesteld zij, dat bij de beoordeling van de cijfers een grote mate van voorzichtigheid geboden is, omdat de vergelijkingsbasis in menig opzicht zwak is. Dit geldt in het bijzonder voor Italië. Ook voor Duitsland en België zijn de in de studie verwerkte gegevens verre van volledig. Bovendien is bij de prijs- en kostenanalyse geen rekening gehouden met het gewicht van de aard van de kredietverstrekkingen (kort of lang) en evenmin met het gewicht van de soliditeit van de posten (zekerheidsstelling). Het is daarom gewenst in de gegevens niet meer te zien dan een indicatie van de gemiddelde kredietkosten en de kostenverschillen.

Dooreengenomen betaalde de kredietnemer in 1961 in de verschillende landen de volgende prijzen voor het landbouwkrediet bij een aantal representatieve organisaties:

Land	Gewone leningen	Leningen met mid- delen van de staat	Leningen met enkel rentesubsidie van de staat
		(in pCt.)	
Duitsland	bij 2 organisaties resp. 7,63 en 7,84	3,29	bij 2 organisaties resp. 4,72 en 4,73
Frankrijk	4,26	2,65	3,59
Italië	6,91	3,26	5,0
België	bij 2 organisaties resp. 5,18 en 5,39	—	bij 2 organisaties resp. 2,45 en 2,43
Luxemburg . . .	4,57	1,03	—
Nederland	bij 2 organisaties resp. 4,71 en 4,89	—	—

In vergelijking met de partnerlanden slaat Nederland met zijn percentages van 4,71 en 4,89 geen slecht figuur. Wat de verstrekking van „gewone leningen” betreft, mag Nederland zeker concurrerend worden genoemd. Ten opzichte van de in de andere landen met rentesubsidie gegeven leningen en ten opzichte van de leningen die met goedkope middelen van de staat worden verstrekt, blijkt Nederland in een moeilijker positie te verkeren.

Oorzaken van de kostenverschillen.

De prijs van het krediet wordt in de aangehaalde studie gezien als de resultante van drie factoren: de kosten van de gebruikte financieringsgrondstof, de algemene exploitatielasten en de netto bedrijfsresultaten. Ter opsporing van de oorzaken van de verschillen in de kredietprijs wordt de aandacht vooral gericht op een vergelijking van de kosten van de financieringsgrondstof, alsmede op een vergelijking van het peil van de algemene exploitatiekosten.

Een moeilijkheid is, dat de kredietorganisaties niet alle zonder meer naast elkaar kunnen worden geplaatst. Daarvoor is de werkwijze en de organisatorische opzet vaak te verschillend van aard. Om tot een zuivere analyse te komen is het daarom noodzakelijk een schifting aan te brengen tussen organisaties die wel en organisaties die niet een vergelijkbare structuur hebben. Een nadeel hiervan is, dat twee landen worden uitgeschakeld: Frankrijk en Italië. Frankrijk, omdat de staat een grote hand heeft in de belangrijkste landbouwkredietorganisatie in dit land, waardoor noch een zuivere kostenvergelijking, noch een zuivere vergelijking van de grondstofprijs mogelijk is. Italië, omdat de opbouw van het landbouwkredietapparaat sterk door wettelijke voorschriften is beïnvloed en de financiering daardoor aan strakke banden is gelegd.

Bij de vergelijkbare representatieve organisaties in de overige landen golden in 1961 de volgende gemiddelde prijzen voor de gebruikte externe financieringsgrondstof in zijn totaliteit, dus inclusief eventuele rekening-courantgelden en beperkte bedragen aan kapitaalmarktleningen of overheidsmiddelen:

Duitsland:	bij 2 organisaties resp. 2,22 pCt. en 2,7 pCt.
België:	3,24 pCt.
Luxemburg:	2,62 pCt.
Nederland:	bij 2 organisaties resp. 2,67 pCt. en 2,73 pCt.

De verschillen in de kosten van de financieringsmiddelen blijken niet groot te zijn. De conclusie ligt dan ook voor de hand, dat er andere oorzaken moeten zijn, waaruit de belangrijke margeverschillen tussen kredietprijs en grondstofprijs kunnen worden verklaard.

Grootte van de marge tussen kredietprijs en grondstofprijs in 1961

Duitsland:	bij 2 organisaties resp. 5,45 pCt. en 5,14 pCt.
België:	2,15 pCt.
Luxemburg:	1,95 pCt.
Nederland:	bij 2 organisaties resp. 2,22 pCt. en 1,98 pCt.

De sterk uiteenlopende marges kunnen verschillende oorzaken hebben. De organisaties kunnen in meerdere of mindere mate betrokken zijn bij de verlening van andere bankactiviteiten en daardoor een verschillend kostenpatroon hebben. Ook kunnen zij bij de omvang van de reservevorming verschillende richtlijnen hanteren. Verder is het mogelijk, dat de werkwijze niet in gelijke mate efficiënt is.

Wat dit laatste betreft, wordt in het rapport een vergelijking getroffen op basis van berekende exploitatiecoëfficiënten. Een coëfficiënt van 1 pCt. drukt uit, dat een bank gedurende de periode van een jaar aan algemene kosten heeft uitgegeven 1 eenheid in de nationale valuta, om een gemiddeld bedrag aan toevertrouwde middelen van 100 eenheden te beheren. De exploitatiecoëfficiënten van de vergelijkbare representatieve organisaties zijn:

Duitsland: bij 2 organisaties resp. 2,73 pCt. en 3,45 pCt.
België: 1,47 pCt.
Luxemburg: 0,90 pCt.
Nederland: bij 2 organisaties resp. 1,14 pCt. en 1,31 pCt.

Van de organisaties in Frankrijk en Italië zijn de volgende coëfficiënten berekend:

Frankrijk: bij 2 organisaties resp. 1,57 pCt. en 1,75 pCt.
Italië: bij 4 instituten gemiddeld 1,27 pCt.

Tamelijk grote verschillen treden hier aan de dag. In het rapport wordt dan ook het vermoeden uitgesproken, dat als oorzaak van de bestaande kostenverschillen in het landbouwkrediet in de E.E.G.-landen, de *mate van efficiency* in de bedrijfsvoering van de kredietverlenende organisaties niet zonder betekenis is.

Nederland in een relatief gunstige positie.

De in vergelijking met het buitenland lage landbouwkredietprijs in Nederland kan voor een groot deel toegeschreven worden aan het lage kostenpeil van het kredietapparaat in ons land. De organisaties van raiffeisenbanken en boerenleenbanken zijn in Nederland, anders dan bijv. in Duitsland, niet in drie trappen (Stufen) opgebouwd, doch in twee. Kennelijk komt dit de werkwijze van de banken ten goede. Bij de organisaties Eindhoven en Utrecht bestaat een directe verhouding tussen centrale en lokale bank. In een drie-trapsorganisatie is er nog een verbindende functie weggelegd voor een tussenliggende instelling.

Een andere factor, die de kostenverhoudingen in Nederland gunstig heeft beïnvloed, is gelegen in de grootte van de plaatselijke banken. Het overgrote deel van de landbouwkredietbanken bestaat uit volledige bedrijfseenheden, in tegenstelling tot andere landen, waar nog veel kleine banken voorkomen, die vaak deel uitmaken van productie- of handelscoöperaties en daardoor niet een volledig eigen leven hebben.

Of het mogelijk zal zijn de gunstige positie op het gebied van het landbouwkrediet ook in de toekomst te behouden, hangt voor een groot deel af van het overheidsbeleid, dat in de andere landen wordt gevoerd. De confrontatie met het buitenland heeft laten zien, dat door verstrekking van rentesubsidies en goedkope financieringsgrondstof door de staat, de concurrentieverhoudingen scheef getrokken kunnen worden. Indien de partnerlanden op deze weg onverminderd voortgaan, niet alleen om hulp te bieden aan individuele agrariërs die zulks nodig hebben, doch ook om nationaal-politieke doelstellingen te verwezenlijken, kan Nederland in een dwangpositie komen te verkeren. Voorschans is er bij de overheid en bij de standsorganisaties in de landbouw een schroom te bespeuren om het pad van

de kunstmatig verlaagde kredietprijs te betreden. Een schroom, die vanuit het gezichtspunt van het belang van een juiste bedrijfseconomische kostencalculatie stellig op zijn plaats is¹⁾.

Zeist.

Drs. D. WIND.

¹⁾ Dezer dagen zijn juist bijzondere maatregelen door de regering afgekondigd om de veenweidebedrijven tegemoet te komen in de liquiditeitsmoeilijkheden. Daarbij is een rentesubsidie voor enkele jaren in het vooruitzicht gesteld. Deze subsidie heeft geheel het karakter van een noodmaatregel en kan daarom niet op één lijn worden gesteld met het algemene rentesubsidiebeleid in het buitenland.

BOEKBESPREKING

W. W. Rostow (ed.): *The Economics of Take-Off into Sustained Growth*. Proceedings of a Conference held by the International Economic Association. Macmillan and Co. Ltd., Londen 1963, XXVI + 482 blz.

De fasentheorie van Rostow over de economische groei heeft in korte tijd zoal geen algemene instemming, dan toch grote bekendheid verworven. Eén van de meest sailante punten in die theorie is, dat er op een bepaald moment een markante „start” plaatsvindt in de groei van een land, waarna de expansie op eigen kracht verder gaat. „Start”, de vertaling van het aeronautische „take-off”, mag dan een beeldende term zijn, de precieze inhoud ervan is niet helemaal duidelijk. Er is kritiek van historici en van economen geweest; betwist werd, dat dit begrip behulpzaam kon zijn bij het analyseren van feitelijke ontwikkelingsprocessen. Sommige historici vonden de start à la Rostow te onhistorisch gedacht, sommige economen zagen er een te vage constructie in. Het is een goede gedachte geweest, de verschillende partijen aan een Zwitsers meer bijeen te brengen. Er was daar, in 1960, een indrukwekkend gezelschap op de been: Kuznets, Haberler, Solow, Habakkuk, Gerschenkron, Leibenstein, Lundberg, Boserup en vele andere bekende vakmensen. De hier besproken bundel brengt rapport uit: 16 preadviezen, een verslag van de discussie, en een inleiding ex-post van Rostow zelf, die dus het laatste woord krijgt. Dat heeft hij wel nodig, want er zijn vele en soms scherpe aanvallen op de bruikbaarheid van zijn schema gedaan. En er was, curieus genoeg, weinig echte hulp, hoewel Solow op een gegeven ogenblik spreekt over „Rostow and his allies”.

De „verdediging” van de start-hypothese komt nog het meest van degenen, die een historische beschrijving geven van een concreet ontwikkelingsproces, en er daarbij stilzweigend van uitgaan, dat zich een versnelling, als door Rostow aangegeven, heeft voorgedaan. Zo beschrijft North op instructieve wijze de inzet van de industriële expansie der Verenigde Staten, overigens zonder de uitdrukking „take-off” ook maar één keer te gebruiken. Tsuru gaat na hoe de katoenindustrie in Japan als „leading sector” is opgetreden, en dat is impliciet Rostowiaans. Gerschenkron van Harvard is al heel wat minder geneigd zijn collega van M.I.T. bij te vallen: als Rostow wil, kan hij zijn „take-off” in Rusland vinden, maar dat is geen wonder want het is een erg elastisch begrip. Habakkuk heeft echter in Groot-Brittannië geen echte start waargenomen, Hoffman vindt het maar moeilijk, de Duitse ontwikkeling in fasen in te delen, Marczewski heeft voor Frankrijk na lang speuren alleen maar een graduele ontwikkeling geconstateerd. Dat is allemaal in flagrante strijd met wat Rostow heeft beweerd.

De scherpste kritiek kwam intussen van de statistici en van de economen pur sang. Kuznets ontkent, dat er ergens in de geschiedenis een markante stijging van de investeringen is geweest. Hij ziet geen kans, de start af te grenzen van de „pre-conditions” (d.i. de aan de start voorafgaande fase). Hij vindt het hele idee van „self-sustained growth” een oversimplificatie. Solow — rijmt op Rostow, maar hun ideeën rijmen niet — trekt de hele begripsvorming in twijfel. We weten allemaal, zegt hij, dat er een tijd is geweest zonder moderne industrie en dat deze er nu wèl is. Dat zij intussen is ontstaan, is geen opzienbarende ontdekking. Als Rostow beweert, dat dit ontstaan onmogelijk geleidelijk kan zijn gebeurd, heeft hij ongelijk. Als hij meent, dat het ergens ook wel eens in snel tempo geschiedde, zegt hij niets nieuws. De start kan bij Rostow door van alles en nog wat worden veroorzaakt. „If Professor Rostow had a theory about it (I am) not sure what that theory was”. Deze vinnigheden klinken als meer dan een gewoon meningsverschil tussen twee collegae van M.I.T. Kan het zijn dat sommigen zich hebben gestoten aan het enigszins profetische en pretentieuze, dat Rostows publikaties kenmerkt?

Op deze vloed van kritiek — er is uiteraard nog wèl wat meer gezegd dan in deze kolommen kan worden samengevat, bijv. over de landbouw, de sectoranalyse, de bevolkingsgroei, over Brazilië met zijn monocultuur, over de rol van de kapitaalmarkt en van het buitenland — heeft Rostow eigenlijk niet veel weerwerk gegeven. In zijn epiloog gaat hij vooral in op de dōor Kuznets genoemde punten. Wat de „take-off” betreft zegt hij gelaten: „it will have to look after itself”. En de waarde van het begrip wordt bepaald door het gebruik, dat men ervan weet te maken. Dat zijn mooie uitspraken, maar zij veronachtzamen enigszins de negatieve conclusies, die de bovengenoemde economisch-historici, bij hun naspeuringen in de landen, hebben bereikt.

Mijn persoonlijke indruk is, dat Rostows fasenschema er bij deze gelegenheid wat te mager is afgekomen. Het heeft dan toch maar vele geesten aan het werk gezet en vele gedachten losgemaakt. Men kan er best plezier van hebben bij eenvoudige opgaven, zoals Bouman en ik hebben ervaren bij de beschrijving van honderd jaar welvaartontwikkeling in Nederland. Ook deze conferentie bevat hier en daar de impliciete erkenning van het nut van Rostows begrippen; zelfs als men in een concreet geval naar een duidelijke stroomversnelling in de groei zoekt, en men vindt haar niet, dan nog kan de hypothese stimulerend hebben gewerkt op het onderzoek. Ik denk dan ook, dat men na de laatste woorden op deze conferentie nog weer laatster woorden over de „take-off” zal vernemen. Al was het maar omdat de term zo'n duidelijke taakopdracht voor de ontwikkelingslanden inhoudt.

Groningen.

J. PEN.

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A° 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building

1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

Th. & L. Limperg

ACCOUNTANTS

AMSTERDAM - 'S-GRAVENHAGE - ROTTERDAM

vragen voor hun kantoor te Amsterdam

DOCTORANDI ECONOMIE

die de universitaire accountantsopleiding volgen. Voorkeur genieten zij die enige praktijkervaring hebben.

Bij aanstelling is zowel specialisatie op organisatievraagstukken als plaatsing in de algemene praktijk mogelijk.

Met college-uren wordt rekening gehouden.

Sollicitaties aan het SECRETARIAAT
Tesselschadestraat 15, A'dam-W. Tel. 020-82444

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

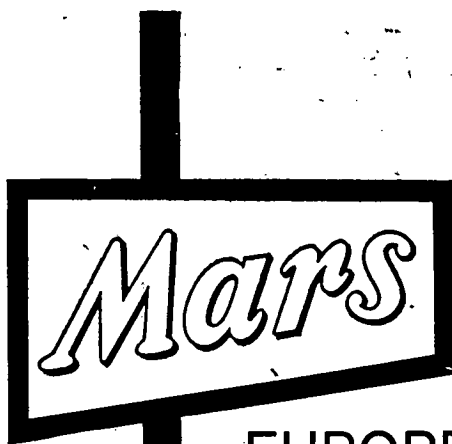
De overvloed op de geldmarkt heeft De Nederlandse Bank doen besluiten schatkistpapier, dat 15 maart a.s. vervalt, ten verkoop aan te bieden. De aflossing door de Staat van dit papier zal op de genoemde datum de kasliquiditeit der banken veruimen en dan wellicht goed van pas komen om een eventuele verhoging van het verplichte deposito uit hoofde van een overschrijding van het kredietplafond te financieren. Door de open-marktpolitiek kunnen de banken thans in het binnenland overvloedige middelen rentegevend maken, zodat zij niet worden gedwongen haar heil in het buitenland te zoeken. Van de kasreservopolitiek heeft de Bank geen gebruik willen maken. Het kaspercentage werd voor de kasreserveperiode 22 januari tot 22 februari onveranderd op nihil vastgesteld.

Op 27 januari heeft de markt uit hoofde van de kwartaaluitkering aan de gemeenten een verruiming met een bedrag dat in de buurt van de f. 500 mln. ligt, ondergaan. De Staat haast zich echter de rijkskas weer aan te vullen. Een tender op 8 en 12 maanden promessen is aangekondigd, waarvan de storting op 29 januari is vastgesteld. De eerstgenoemde termijn stempelt deze promessen tot belastingpapier omdat de vervaldag in het tijdvak ligt waarin de aanslagen van de vennootschapsbelasting vervallen.

De expansie van het bankkrediet aan de particuliere sector in november is erg meegevallen. De toeneming bedroeg slechts f. 18 mln. tegen f. 81 mln. in oktober en f. 108 mln. in september. Gedurende de elf maanden waarvan de cijfers nu bekend zijn, heeft de aanwas f. 647 mln. of 13 pCt. bedragen. Dit cijfer geeft echter niet de monetaire invloed van het bankkrediet weer. Rekening moet worden gehouden met de binnenlandse kapitaalmarktbeleggingen en met de groei van op lange termijn aan de banken toevertrouwde middelen. Deze laatste hebben reeds f. 337 mln. bedragen.

Kapitaalmarkt.

Ter goedkeuring van het besluit, het beroep van de lagere overheid op de markt te beperken door het instellen van een leningplafond, is een wetsontwerp ingediend. Uit de toelichting blijkt, dat in de basisperiode de lagere

*an international company in
the confectionery industry is
looking for*

EUROPEAN PLANNING MANAGER

We wish to appoint a highly qualified graduate Mathematician, Econometrist or Statistician to the position of European Planning Manager, based at Veghel N.B.

He will be responsible for the collection of information from sources both outside and inside the Company and the interpretation of this in order to produce, in association with the Marketing, Sales, Research and Production Divisions, forecasts of future sales for periods up to ten years ahead. From these forecasts he will schedule production and stocks, thus contributing in large measure to the efficiency of the planning of future company activities. In order to improve forecasting and scheduling, he will be required to develop the necessary statistical/analytical techniques in an organisation which will utilise computers to the full.

The successful candidate must be able to gain the respect of the many executives with whom his work brings him into day to day contact. He should be aged 25-40 and be fluent in English, German and French.

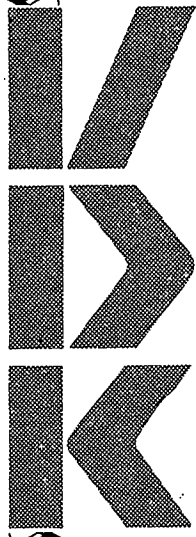
The Company operates good Social Schemes and a non-contributory Pension Scheme; a salary in the range of Dfls. 20.000,- to Dfls. 25.000,- is offered.

Please apply, in writing only, giving full details of age, qualifications and experience to the PERSONNEL MANAGER, Mars Chocoladefabriek N.V., Taylorweg 5, Veghel (N.B.).

publiekrechtelijke lichamen f. 1.680 mln. vaste leningen hebben aangeaan of hebben gegarandeerd, waarbij de rijksvoorschotten t.b.v. de woningwetbouw buiten beschouwing blijven. Op basis van een beperking tot 91 pCt. kan worden berekend, dat in de periode 1 november 1963-30 oktober 1964 (de regeling is 1 november van kracht geworden) de lagere overheid per kwartaal f. 382 mln. maximaal zal mogen opnemen. Hiermede zouden de investeringen in deze sector buiten de woningbouw met 5 pCt. worden verminderd.

Het spaarverschil van alle spaarbanken in ons land heeft in 1963 f. 1.321,2 mln. bedragen, d.i. f. 235 mln. meer dan in het daaraan voorafgaande jaar. Toch is tegen het einde van het vorige jaar een vertraging in de groei opgetreden. Bij de handelsbanken liep in november voor de derde opeenvolgende maand het spaartegoed terug. Deze daling is nog zeer beperkt, nl. in totaal f. 19 mln. op de ruim f. 1,5 mrd. spaarsaldi, terwijl het verder niet onmogelijk is, dat seizoensfactoren een rol spelen.

De koersstijging ter beurze heeft in de afgelopen week haar hoogtepunt gevonden. Een lichte teruggang trad op.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs
AMSTERDAM - BRUSSEL

In opdracht van de Raad van Bestuur van een grote, in het zuiden des lands gevestigde onderneming, met aanzienlijk bezit van onroerende goederen, zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een

FINANCIËEL-ECONOMISCH DESKUNDIGE

De gezochte functionaris zal deel uitmaken van de aan de Raad van Bestuur toegevoegde staf. Zijn taak zal werkzaamheden van zeer uiteenlopende aard omvatten; een deel daarvan zal bestaan in de behandeling van financieringsproblemen, die zich voordoen bij de aankoop en het bezit van onroerende goederen.

De gedachten gaan uit naar een academicus, die over een goed inzicht in financiële en fiscale vraagstukken beschikt alsmede over een goede „feeling” voor de juridische aspecten ervan. Leeftijd ca. 35 jaar.

Deze ongetwijfeld zeer boeiende functie biedt aan een bekwame kracht interessante perspectieven. De honorering kan als uitstekend gekwalificeerd worden.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer S. van de Kieft, Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020/65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na persoonlijk overleg met de candidaat.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	17 jan. 1964	24 jan. 1964	30 dec. 1963	17 jan. 1964	24 jan. 1964
Algemeen	392	419 — 394	416	411	Nationale-Nederlanden, c	870	920½
Intern. concerns	548	592 — 553	589	580	Zwanenberg-Organon	900	923
Industrie	341	356 — 343	354	351	Robeco	f. 227	f. 236
Scheepvaart	153	161 — 154	159	158	New York.		
Banken	232	249 — 232	244	242	Dow Jones Industrials	760	
Handel enz.	165	172 — 165	170	168	Restestand.		776
					Langl. staatsobl. a)	4,71	4,87
					Aand.: internationalen a).....	3,15 b)	4,82
					lokalen a)	3,66 b)	2,96
					Disconto driemaands schatkist-		3,48
					papier	2½	2½
							2

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	f.	f.	f.
Kon. Petroleum	f. 177	f. 189,20	f. 187,80
Philips G.B.	f. 148,30	f. 162,80	f. 155,60
Unilever	f. 138,90	f. 150,90	f. 147,40
Expl. Mij. Scheveningen	398½	395	391
A.K.U.	526	549½	544
Hoogovens, n.r.c.	564½	607½	615
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	824	839

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
b) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN:

Amsterdamsche Bank vraagt

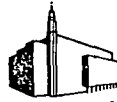
jonge econoom

leeftijd tot ca. 35 jaar, ter opleiding
op de hoofdbank voor de functie van

BELEGGINGSADVISEUR

Deze functie omvat het adviseren van
cliënten op grond van analyse van de
effecten-portefeuilles.

Uitstekende carrièremogelijkheden. Sol-
licitaties aan Amsterdamsche
Bank, afd. Personeelzaken,
Herengracht 595, Amsterdam.

AMSTERDAMSCH E BANK

45

KONINKLIJKE FABRIEK INVENTUM FABRIEK VAN INSTRUMENTEN EN ELECTRISCHE APPARATEN N.V.

gevestigd te De Bilt (Provincie Utrecht)

UITGIFTE van

nominaal f 1.554.000,-

5 pct. in gewone aandelen converteerbare obligaties,
in stukken groot nominaal f 1000,- aan toonder.

Ondergetekende deelt mede, dat zij de inschrijving op bovengenoemde
obligaties, uitsluitend voor houders van gewone aandelen, openstelt op

DONDERDAG 6 FEBRUARI 1964,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Bilthoven,

tot de koers van 100 pct.,

op de voorwaarden vermeld in het prospectus d.d. 28 januari 1964.
Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren
van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 28 januari 1964.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,

Prof. A. M. de Jong,

Prof. F. J. de Jong,

Prof. P. B. Kreukniet,

Prof. H. W. Lambers,

Prof. J. Tinbergen,

Prof. G. M. Verrijn Stuart,

Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

Op het Nederlands Bureau Voor Marktanalyse komt de functie vacant van

MARKTONDERZOEKER

Wij zoeken: een projectleider die na een korte inwerkperiode in staat zal zijn zelfstandig onderzoek te verrichten, vanaf de opzet van een research-design tot en met het rapporteren.

Wij bieden: een aantrekkelijke baan op een bureau met een kleine bezetting dat velelei soorten onderzoek verricht.

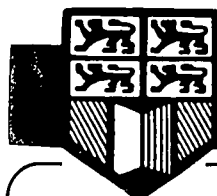
Indien u meent dat uw capaciteiten in deze richting gaan, verzoeken wij u een kort resumé van uw opleiding en ervaringen te sturen aan:

Ned. Bureau Voor Marktanalyse
Postbus 1719, Amsterdam
v.a.v. de heer J. H. Wolters.

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

★

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de dienst van Volkshuisvesting vacceert de betrekking van

chef sociale afdeling

De te benoemen functionaris zal in hoofdzaak worden belast met de leiding van de woningdistributie in Rotterdam. Hij dient leiding te kunnen geven aan een afdeling met ca. 100 personeelsleden en derhalve in staat te zijn om de aan een vrij omvangrijk apparaat inherente organisatorische vraagstukken doelmatig op te lossen.

Bovendien moet hij een duidelijk begrip hebben van de sociale achtergronden die bij een door de Overheid gevoerd volkshuisvestingsbeleid een rol spelen.

Gedacht wordt aan een kandidaat van tenminste 35 jaar, die ervaring heeft opgedaan op het gebied van verhuur, resp. exploitatie van woningen.

Sollicitanten dienen bij hun studie tenminste het middelbaar niveau te hebben bereikt, hetgeen moet blijken uit het bezit van een middelbare akte of een daarmee gelijk te stellen opleiding.

Zij moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Salarisgrenzen: f 1293,-- - f 1707,-- per maand.

Genoemde bedragen zijn inclusief de salarisverhoging per 1 januari 1964 doch exclusief de huurcompensatie en de vakantietoelage elk ad 4%.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk. Gunstige pensioenregeling. De Verordening inzake de vergoeding van reis- of pensionkosten en verhuiskosten is van toepassing.

Sollicitaties te richten aan burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, onder no. 1.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

★

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam